

A pesti szervitári Mária-szobor.

Pest városának az a területe, amely ma Szervita-tér néven ismeretes, a töröktől való visszafoglalás után szabálytalan négyszögalakú, romtakarta, máskülönben puszta, szabad térség volt, amelyet az egykorú telekkönyv (Zaiger) »ain umb und umb öedte ruinierte freye stöhl«-nek ír le. Ezt a gazdátlan és névtelen térséget 1696-ban Venerio Ceresola császári építőmester, budai városi tanácsos kapta ingyen birtokul a kamarai kormányzóságtól azzal a kötelezettséggel, hogy ez üres házhelyen házat építsen. Ceresola azonban nem épített rajta házat, hanem 1707-ben eladta Suchentrunk János György kovácmesternek, aki szintén beépítetlenül hagyta. Az ő birtokolása idején ellenben ez üres telekkel délről szomszédos telek tulajdonosai, a szervita atyák 1716 július végén azzal a kéréssel fordultak a pesti városi tanácshoz, hogy a városháza mellett ezidőben lebontott Szentháromság-oszlopot e szabad, puszta téren (öder Plaz) állíttathassák fel. A szerviták kérése azonban nem teljesült, mert a városi tanács a lebontott oszlopot nem találván eléggé méltónak a szerviták számára, az oszlopnak az eladását határozta el, árát pedig új Szentháromság-oszlop költségeinek fedezésére szánta; később el is adta az oszlopot szobrostul Baja városának, így ez a házhely tovább is üresen állott.

A következő esztendőben, 1717 április 27-én történt alapköletéttel a szomszédos szerviták kolostoruk építéséhez láttak, majd ennek befejeztével 1725 szeptemberében mai egyházuk felépítésébe kezdtek. Mind felépült egyemeletes kolostoruk, mind pedig a kolostor északkeleti sarkához építeni szándékolt templomuk főhomlokzata s bejárata is erre a puszta házhelyre nézett, amelyet Suchentrunk († 1717) halála után veje, Liegler Péter kovácmester bírt örökségképen. A szerviták épületcsoportjának ilyen irányú főhomlokzati beállítása mind forgalmi, mind esztétikai szempontból magától értetődően azzal az előfeltétellel járt, hogy az épületcsoport főhomlokzata előtt elterülő térség, üres házhely soha épülettel, házzal be ne építtessék, hanem szabad tér, a szervita épületcsoport előtere maradjon. A szervitáknak tehát minden törekvésük odairányult, hogy ezt a magántulajdonban levő területet, ha másként nem, vétel útján biztosítsák kolostoruk és templomuk előteréül.

A városi tanács, amikor az öregedő Liegler († 1730) e házhely eladására szánta magát, ismervén már a szerviták szándékát, a maga kebeléből Budi M. József tanácsost küldte 1726 május 12-én a szervitákhoz azzal a megbízással, hogy azok vegyék meg ezt a háztelket 100 forintért, ha nem akarják, hogy a kovácmester ott műhelyt építsen. A szerviták

erre 50 forintnyi készpénzt és 4000 téglát ajánlottak fel másnap e háztelekért vételárul, amit Liegler elfogadván, május 21-én a városi tanács helybenhagyta a vételt és annak telekkönyvi bekebelezését, a következő jegyzőkönyvileg is záradékolt kikötéssel: »dass solcher Plaz wiedermahlen auch künfftig allezeit frey und ungebauter verbleibe, ausser wann zur Ehre Gottes eine Saule darauf kommen solte.« Ez a tanácsi határozat, amely telekkönyvi szöveggel is e puszta házhelyet ugyan a szerviták örök tulajdonának ismerte el, de annak bárminő épülettel való beépítését mindenkorra kizárva, reá csak egy vallásos tárgyú oszlop, vagyis szobor létesítését engedélyezte, teljesen egyezett a szerviták régen melengetett szándékával, hogy e terület veszítse el házhely-jellegét és térül maradjon, amelyre ők szobrot emelhessenek.

A szerviták, így biztosítva lévén az előttük elterülő térség, később róluk elnevezett Szervita-tér tulajdonjogáról, bár épülőben levő templomuk minden anyagi tehetőségüket teljesen igénybe vette, csakhamar hozzáláttak, hogy a vételnél kikötött feltételnek mielőbb eleget téve, szobrot állítsanak kolostortemplomuk elé. Mivel a Szervita-rend tulajdonképpen Ordo Servorum Beatae Mariae Virginis, elhatározták, hogy Mária, a Boldogságos Szűz tiszteletére emelnek szobrot. A szobor költségeinek előteremtése céljából a hívek áldozatkészségére is számítva, gyűjtést indítottak, amely nemsokára elegendő eredményre vezethetett. A gyűjtést, adományozást, úgylátszik, a jámborlelkű kocsmáros, Chenu Anathol, a belvárosi templom gondnoka kezdeményezte, vezette, aki 1728 július 27-én 50 forintot adott át a szerviták superiorjának e szobor céljaira. A gyűjtés egyéb részleteiről hallgatván forrásaink, csak annyit tudunk még, hogy 1728 december 10-én a szerviták kérték a városi tanácsot, hogy a telek vételárának pénzbeli részletét, a kifizetett 50 forintot nagylelkű segélyként térítse meg a szervitáknak a tervbevett Mária-oszlop céljaira, amely kérelmükre a magisztrátus 30 forintnyi segélyösszeg adományozásával válaszolt.

A gyűjtés szerencsésen haladhatott, mert a szerviták naplójából arról értesülünk, hogy 1729 február 21-én letették a Mária-oszlop alapkövét a városi tanács jelenlétében. A talapzat építése s a szobrok faragása serényen folyhatott forrásaink által elhallgatott mesterek munkájával, mert már ugyanez év június hó 16-án nagyjából készen állott a Mária-oszlop. Erre a napra ugyanis Lenner János († 1730) városi tanácsos önként megengedte, hogy az újonnan emelt Mária-szobor előtt elsősízből felolvassák, illetőleg elénekeltesék az úrnapi körmenet evangéliuma, ami az egész jámbor nép nagy lelki épülésére s tetszésére meg is történt. Ez volt szinte e szobornál megáldásának, mai kifejezés szerint leleplezésének napja, amely után több nyilvános ünnepség színhelyének a középpontját vagy háttérét képezte e szobornál. A többi között itt folyt le e Mária-szobor tövében ideiglenesen felállított oltárnál 1730 július 3-án az invalidusok zászlainak ünnepélyes megáldása; 1739-ben pedig a pestisjárvány tartama alatt, amikor a szervita templom zárva maradt, e szobornál tartottak a szerviták nyilvános miséket és esténként ájtatosságot a pestis elmúlásáért.

A Mária-szobor eleinte kőtalapzatra alkalmazott fapalánkkal volt körbe kerítve; ezt a palánkot azonban a vásárra felhajtott és gyakran a palánk karfáihoz odakötött állatok minden alkalommal megrongálták. Az

ismétlődő palánkjavítások, nem ritkán szoborsérülések költségeinek véget akarván vetni, a szerviták 1745-ben elhatározták, hogy kőkorlással veszik körül a szobor talapzatát. A kőkorlát költségeit részben templomuk pénztárából, részben gróf Batthyány Imre adományából és a városi tanács adta 150 forintnyi adományból fedezték. A magisztrátus ez adományával kapcsolatban, amelyet magára nézve kötelezőnek ismert el, lévén a városnak haszna az állatvásárokból, 1747 február 6-án azt kötötte ki feltételül, hogy az új kőkorlát a régi kerítés kőtalapzatának terjedelméhez igazodjék, annak a kerületét túl ne lépje, hogy a tér ne veszítsen forgalmi területéből. E terjedelemben készült aztán és fejeződött be az új kőkorlát 1747 május 25-ére, amelynek felépítésével hosszú időre megoldódott a Mária-szobor védelme.

A Mária-szobor eredeti elhelyezéséről pontos helyrajzi képet nyújt az a festmény, amelyet a Szervita-rend névtelen festője festett 1756-ban, amely esztendőben a szerviták ausztriai provinciája magyarországi rendházaival és birtokállományaival együtt különálló provinciává alakulván, megfestette provinciájába tartozó összes rendházainak a képét és azokat a bécsi anyarendházban gyűjtötte össze, ahol azok ma is együtt vannak. Így készült 1756-ban vagy a következő esztendőben a szerviták pesti rendházáról és templomáról is olajfestmény ($2,40 \times 1,85$ m), amely mesterjegy és évszám nélkül való kép »Ven. Conv. Pestini in Hungaria« felírást visel. Ez a topografiaiilag pontos, a szervita-épületcsoportról hű ábrázolást nyújtó kép világosan mutatja, hogy a Mária-szobor eredetileg a szervita templom bejárata előtt annak középtengelyében állott a téren. Ezen az olajfestményen a Mária-szobor körbenfutó kerítése kőcövekekből és azokat összekötő vasláncokból áll. A Mária-szoboremlékről magáról azonban a festmény csak elnagyolt ábrázolást ad, a valóságnak meg nem felelő négyszögű talapzatot és kerek oszlopot festvén, elejtve annak bonyolult, rokokósan barokk formájú és díszítményű architektúráját az akkor divó városképek mintájára, amelyekben a festők és grafikusok csak mellékesnek tekintvén a téren álló szobrokat, a főszűlyt az épületcsoportok pontos ecsetelésére helyezték, mint *Mikoviny*, *Binder*, majd *Hisler* a budavízivárosi hasonló tárgyú s architektúrájú Mária-szobor vázolásánál. Ugyane helyen és ugyanilyen vázlatosan, de már zárt köralakú kőbalusztráddal övezetten ábrázolja a szervitateri Mária-szobrot a *T. D. Herz* készítette rézmetszetű kép, amely a szerviták pesti épületcsoportját szintén madártávlatból ábrázolja *Sebastian Rosenstingl* bécsi architektus rajza nyomán. *Rosenstingl* rajza, miként a hagyomány szerint szervita atyától festett olajfestmény, szintén a helyszínén készült és pedig 1769-ben vagy azután rövidesen, mert ezen a rajzon, illetőleg rézmetszeten már teljesen befejezetten áll a szervita templom hagymaalakú toronysisakja, amelyet *Hacker József* pesti ácsmester 1769 tavaszán készített *Schuchbauer József* festő-aranyozó és *Reinbolt János* rézműves közreműködésével és amely toronysisaknak a megáldása 1769 június 6-án történt.

A Mária-szoboremlék, nem éppen kemény helyi kőzetből faragva s forgalmas helyen lévén felállítva, további fennállásának története állandó, kisebb-nagyobb restaurálásokból szövődik. Így már 1757-ben architektónikus magva meglazulván, egyik oldala összeomlással fenyegetett;

a szerviták ekkor is a városi tanácshoz fordultak támogatásért, amely majorjuk hátralékos 40 forintnyi adójából 30 forintot engedett át e javítási munkálatra 1758 március 7-én kegyes alamizsna címén. Mellőzve a teljesen jelentéktelen, az emlékmű lényegét vagy részeit nem módosító restaurálásokat, különösen a 19. század folyamán növekszik meg e Mária-szobor helytörténeti kapcsolatainak a jelentősége.

Amikor a 19. század kezdetén a Szépitőbizottmány által inaugurált hatalmas építkezés megindult Pesten, a szobor közvetlen szomszédságában 1810—1812 között két bérház építése a szobrot is megviselte. Ezen a téren ugyanis Urbán József háromemeletes sarokházának és Mady István szintén háromemeletes házának — amelyeket *Hofrichter József* építőmester tervezett — építése alkalmával a szükséges építőanyagokat e szobor körül halmozván fel, tönkrement annak a kőbalusztrádjá. A bérházak építésének befejeztével 1814-ben Urbán 30, özvegy Madyné pedig 50 forinttal járul a javítási költségekhez; ez alkalommal Schmiedt két mázsa vasat adott, amelyből *Schwarz* kovácsolt láncot a kőbaluszterekhez; a Fischer-család pedig festéket és olajat ajándékozott; *Brandtner* és *Rauscher* az aranyozást végezték el ingyen.

A rohamosan fejlődő városi élet sodrában Fischer Péter cukrász a Szervita-téren 1840-ben nyári idényre uzsonna-kioszkot emelt, ami ellen a szerviták óvást emeltek a városi tanácsnál azzal az indokolással, hogy egyrészt a tér megvett tulajdonuk, ahol beleegyezésük nélkül senki sem építhet, még alkalmi, ideiglenes építményt sem, másrészt a kioszkban idővel esetleg zene is szólhat, ami a Mária-szobor közelében nem tűrhető, azzal példálózva, hogy a bécsi Grabenen levő Szentháromság-szobornál sem engednek meg ilyesmit. Ez érvelésre a városi tanács 1841-ben Fischerrel lebontatta a kioszkot, amellyel a cukrász a Német Színház környékére vonult. Ezután 1842-ben 500 forintnyi költséggel alapos restaurálásban részesült az egész Mária-szoboremlék *Scheivrer* festő vállalkozására.

A Szervita-térnek magas, háromemeletes házakkal való kiképzése után részben esztétikai szempontból, majd a tér forgalmának fejlődése miatt, részben gyakorlati szempontból az egész emlékműnek a templom bejárata elől a tér közepére való áthelyezése vált szükségessé. E munkálatokra, tehát a fundamentum áthelyezése, átrakása, a talapzat, a párkány, a fedőkövek újakkal való kicserélése, a plasztikai részek kijavítása, olajozása, festése s aranyozásának elvégzésére, végrehajtására 1862 május 3-án *Marschalkó János* akadémiai szobrász tett ajánlatot 785-95 forintnyi költségvetéssel. Ez a gyökeres restaurálás és az emlék áthelyezése, amely az egész szoboremléket a templom bejárata elől a Szervita-tér közepére, frontálisan a tér északi torkolata tengelyének a vonalába állította, 1863 tavaszán történt és június 4-ére készült el.

Az így áthelyezett szobrot 1866-ban a végleges eltávolítás veszedelemre fenyegette, amikor ez év október 30-án Fiszter Máté akkori szervita perjel a főpolgármesterhez folyamodott, hogy engedélyezze a Lengyel Miklós egri kanonoktól Pest városának felajánlott Immaculata-szobornak a Szervita-téren levő szobor helyére való felállítását. A városi tanács azonban annak a Rókus-kórház előtt való felállítása mellett döntvén, és azt 1867 szeptember 8-án ott leleplezvén, a szervitatéri Mária-szobor

tovább megmaradt a maga helyén. Sőt 1872—1873-ban e Mária-szobor díszes hátteret kapott a szerviták új rendházának *Diescher József* építész-től készített terv szerint való háromemeletes felépítésével és a rendház meg a templom épülecsoportjának összhangzó egységre törekvő neo-renaissance modorú homlokzati kiképzésével.

Alig fejeződött be a szervita rendház építése, már Laky Adolf negyedik emelettel bővítette e térre néző házát, amely építkezés alkalmával 1874-ben a Mária-szoboremlék is megsérült; akkor Laky rendbehozatta az emlékmű alsó, a szerviták pedig annak felső felét. A következő évben szőnyegre került a Szervita-tér végleges rendezése és követ való burkolása is, amely munka folyamán 1877-ben a szoboremlék alsó tagja újra restauráltatott; majd 1880-ban ismételt renoválás után városi költségen zöld gyepszőnyeggel és díszcserjékkel övezve, háromszögű területe alacsony vasráccsal bekerítettett. És ezentúl a Mária-szobor karbantartásáról, amelyet eddig a szerviták eszközöltek adományokból saját belátásuk szerint, a város gondoskodott. Így történt, hogy 1897 április 8-án a város már a szerviták megkérdezése nélkül látott a szobor restaurálásához, amire a szervita perjel óvást emelt a tanácsnál kijelentve, hogy hálásan megengedi a szobor restaurálását, ha a városi tanács utólag elismeri a Szervita-rendet e szobor és e tér tulajdonosának; ekkor a munkálatokat *Andreotti Anzelm* kőfaragómester vezette.

Az időjárás következtében mindinkább omló-romló kőemlék története napjainkig húzódik a szobornak napirenden levő karbantartásával. E szobor létesítését a városi tanács kötötte ki, amidőn a ma térül szolgáló háztelket a Szervita-rend megvette; a szobrot pedig a Szervita-rend csináltatta részint a városi tanács, részint a polgárság, illetőleg a hívek adományaiból; annak restaurálásáról különböző anyagi forrásokból a Szervita-rend gondoskodott a millenáris évig, azontúl a városi tanács önként vette gondozásába. A restaurálásnak a városra való háramlása természetes következménye lett annak a térrendezésnek, amely a szobrot háromszögű pázsitzőnyeggel övezve megfosztotta nyilvános ájtatosságok tartására, a hívek közvetlen, meghitt ájtatoskodására alkalmas szakrális jelentőségétől és parányi parkkal körülvéve, megközelíthetlenné tette még profán, csak esztétikai részletszemlélő számára is, pedig a kisméretű reliefek ugyancsak közeli megtekintésre készültek. Így most e barokk Mária-szobor tisztán csak térdísztító szerepben ugyanolyan nyilvános, művészettörténeti emlék, ha vallásos tárgyú is, a város gondozására szoruló műemlék, mint akármelyik más szobor vagy emlékszobor, amely nem rendelkezik külön alapítványi tőkével. Velejében mégis csak a pesti városi polgárság anyagi áldozatából készült és további fenntartása is a városi polgárság, illetőleg a város kötelessége, amely annak idején létesítését a kor vallásos szellemének megfelelően nemcsak követelte, de anyagilag is, hivatalos úton is előmozdította.

A Mária-szoboremlék, vagy amint régebben nevezték, Mária-oszlop architektonikus középépítményből és azt övező plasztikai díszítményből áll, amelyek szervesen kiegészítve egymást, összhangzó egységet alkotnak. Tehát mindenekelőtt faragott építészeti mű, külső építmény (*Aussenbau*). Építészeti magva állvány, posztamens jellegű, alaprajza velejében három

szélesebb, homorú s három keskenyebb, egyenes oldallal zárt hatszög, mire a magasba keskenyedve sudárosodik, háromszöggé sűrűsödik, mind élénkebbé válván a szerkesztés alap gondolatának barokkosan szimbolikus háromszöge, szinte szakrális háromsága. Eredetileg talapzatát széles lépcsőzet képezte, amely ma hiányzik alóla; e lépcsőzetből emelkedett a homorú és egyenes oldalakkal váltakozó hatszög-alakba épített lábazat (megvan ma is átépített állapotban), amelynek teherhordó tömegéből nő ki a homorú oldalterületekkel és volutás konzolokkal föllazított középtag: a kiugró párkánnyal lezárt középtag oldalfelületei homorú síkú reliefekkel borítva, míg a három sarok-konzol egy-egy szobor hordozója. E háromszöggé változó középtagon nyugszik a régente oszlopnak nevezett, fölfelé keskenyedő háromszögű hasáb vagy obeliszk, amely alul dús levélövezetből sarjadva s feljebb körülfutó párkánnyal tagolva tompa sarkain virágfüzérrel ékesen, oldalain pedig felhőkön ülő angyalokkal díszítve felhőgomolyos és angyalfejes fejezetben végződik, amelyet a kigyóövezte földtekén álló Immaculata szobra koronáz.

E négy tagból felépített architektúra egyenes leszármazottja a budavári Szentháromság-szoboremlék architektúrájának, amelynek megalkotásában mint tervező s kivitelező tevékenyen vett részt *Hölbling János* († 1736) budai építőmester. A Mária-oszlop építőmesterének a megnevezésénél cserben hagynak forrásaink. Azonban tudva azt, hogy a szerviták pesti konventjük ebédlőjéről és a superior lakásáról 1711-ben Hölblinggel tárgyaltak, hogy ugyancsak Hölblingtől kért a szerviták superiora 1725 júliusában tervet építendő templomukra, közelfekvő a föltevés, hogy a Mária-szobor architektúráját is Hölbling tervezte, lévén az ugyanis mutatis mutandis szerényebb változata a budavári Szentháromság-szoboremlék Hölbling által tervezett és épített architektúrájának. Azonban annak ellenére, hogy e két szoboremlék architektúrájának vonásai stílusbelileg, fölfogásbelileg, szerkezetileg és tagolásilag rokonok, sőt egyezők, nem lehetetlen, hogy e Mária-szobor építészeti részét *Paur János György* († 1752) pesti építőmester tervezte, vagy csak kivitelezte, aki a szerviták új kolostorát építette, velük állandó munkaviszonyban állott, sőt ha a jelek nem csalnak, templomuk fölépítésében is része volt. Így hiteles, egykorú adatok hiányában a Mária-oszlop építész-szerzőjének a neve továbbra is nyílt kérdésnek látszik.

A névtelenség homályában rejtőző építőmester által emelt Mária-oszlopnak másik alkotó eleme a plasztikája, amely részben alkalmazott növényornamensekből (mint a konzolokon s az obeliszk sarkain), részben alakos szobrokból és reliefekből áll. A szobrokat és reliefeket a kompozícióbeli egységen kívül tartalmi egység is összefűzi. A közeli megtekintésre szánt s ezért az emlékmű középtagjába ágyazott, időnkre már erősen megkopott reliefek egyike Máriának a jeruzsálemi templomban való bemutatását, másika Mária mennybemenetelét, harmadika pedig Mária názareti háza történetének egyik epizódját ábrázolja. Ez aranyozott reliefeken felül a homlokzati élen Mária anyjának, szent Annának, a két hátsó élen Mária atyjának, szent Joachimnak és Mária jegyesének, szent Józsefnek a szobra áll, amelyek számos restaurálás, átdolgozás, romlás eredményeként ma már csak szerény szobrászati erényekről tanuskodnak. Mária családjának a szobrai fölött az obeliszk sudarához felhőkkel tapadnak aranyozott szimbolikus tárgyakkal

röpködő angyalkák; a szimbolikus tárgyak Mária dicsőítésére szerzett loretói litániának egy-egy költői metaforáját testesítik meg. A balfelőli angyal aranyházikót tart az ölében, »Mária aranyház« érzékeltetésére; a jobb oldali angyal apró kapuval lebeg, »Mária mennyországnak ajtaja« ábrázolására; a hátulsó angyal kezében pedig csillag ékeskedik, »Mária hajnali szép csillag« költői kifejezésére. Ez angyalok közül ma már csak a csillagot tartó angyal van meg, de az sem csillagot, hanem helytelen kiegészítés folytán keresztet tart kezében; és nem az obeliszknak eredetileg hátulsó oldalán lebeg, hanem annak a jobb oldalához van illesztve. E tartalmilag mind Máriára vonatkozó plasztikai ábrázolások fölött szinte lebegni látszik a kígyóövezte földgömbön álló Szeplőtelen Szűz Mária törekeny alakja, aki fohászra összetett kézzel a magasba fordítja fejét, amelyet tizenkét csillag fénye övez. A gondosan megmunkált redőzetű szobor, a finoman jellemzett gyengéd női alak, a rokokósan könnyed Mária arca az időjárás viszontagságai következtében ma már csak roncs.

A szobrok kompozícióbeli egységén felül, azok tartalmi egységén túlmenően, amelynek a programját bizonyosan egyházi személy, jelen esetben egy szervita atya szerkesztette, azok megmunkálása, formakezelése is egységes, bár az időjárástól és számos restaurálástól több finom részlet lehámlott, lemálott, megtompult, eltorzult. Ezek a szobrok Mária szobrának a kivételével, amely hátulról is kidolgozott ronde-bosse, mind egy nézetre szánt reliefszerű ábrázolások, akárcsak a reliefek; technikai kivitelük egy mesterre vagy legalább is egy szobrászműhely egyöntetű formalítására utal. Mesterüket, szobrászukat egykorú adatok nélkül szintén nem ismerjük aktaszerű pontossággal. Azonban az irodalomba e szobrok szerzőjéül bevezetett *Rieder András* nem lehetett a mesterük azért, mert a tiroli Kufsteinből származó s Pesten 1714 március 27-én polgárrá lett szobrász pesti tartózkodásának 1722 után már semmi nyoma; Rieder itt nem halhatott meg, mert neve a halotti anyakönyvekben nem fordul elő, hanem máshová vándorolt és Pest egy ideig, e szobrok készülése idején, legalább is az átkutatott levéltári anyag ezidőbeli aktáiból következtetve, állandó szobrász nélkül szűkölködött 1733 június 26-áig, amely napon Pest város szülöttje, *Gundrich Ferenc Károly* szobrász lón városi polgárrá s állandó lakossá 1747-ben bekövetkezett haláláig.

Így történhetett, hogy 1723-ban a belvárosi templom szentélyfalának külsejére alkalmazott szent Flórián-szobrot a városi tanács megrendelésére a Budán működő *Hörger Antal* szobrász faragta; az a Hörger (†1765), aki 1713-ban a budavári Szentháromság-szoboremlék reliefjeit készítette, aki a pesti szent Flórián-szobor készítésének esztendejében fejezhette be a budavízvárosi Immaculata-szoboremléket. Az a körülmény, hogy a pesti városi tanács Hörger szobrászi készségét vette igénybe, valószínűvé teszi azt a föltevésünket, hogy a pesti szerviták is más, helybeli szobrász nemlétében Hörgerhez fordultak a Mária-oszlop plasztikájáért, akár Hölbling, akár Paur tervezte annak architektúráját. Ezt a történeti valószínűséget megerősíteni látszik az a művészettörténeti tény is, hogy Hörger a várbeli Szentháromság-émlék reliefjeinek és a budavízvárosi Mária-szobornak az elkészítésével teljesen érett bizonyítékát adta ilyen feladatra való rátermettségének. És végül budai műveinek stílári és technikai

jegyei, jellemzésbeli és fölfogásbeli vonásai, nemkülönben tartalmi megoldásai élénk rokonságot mutatnak a szervitateri Mária-oszlop plasztikájával. Ezek a történeti lehetőségek és stíluskritikai következtetések figyelmünket a budai Hörgerre, mint a szervitateri Mária-szobor egyedül számításba jöhető szobrászára terelik, aki Budának éppen e szobor emelése idején legjelentékenyebb szobrásza volt.

Mert Budának ezidőbeli másik szobrásza, az 1712. év őszén Bécsből Budára telepedett *Kellner Károly Bálint*, elvesztvén szemévelátát, már 1727 márciusában a városi kórházban vonult meg szegényen; tehát nem lehetett része e szobornú létrehozásában. Viszont Budának ezidőbeli harmadik szobrásza, a cseh Crutinból származó *Bugon (Buchon) Ágoston*, aki 1725-ben telepedett meg Budán, polgárjogot szerezve, alig lehetett versenyképes Hörgerrel szemben; sőt rövid ittléte alatt való munkásságának a nyomait sem leljük 1729 decemberében bekövetkezett haláláig, amelyet negyvenesztendő korában tüdővése okozott. Így minden észszerű valószínűség a szervitateri Mária-szobor szerzőjéül Hörger szobrászt ajánlja.

De bárki is volt e szobornú plasztikájának alkotója, e szobornú annak a csendes, nemes versenynek az eredménye, amely szellemi téren Pest városát Buda város követésére ösztönözte. Budai előkép nyomán emeltette Pest városának a tanácsa a második Szentháromság-szobrot, és a buda-vízivárosi Immaculata-szobor példájára, amelynek létrehozásában a ferenc-rendiek buzgólkodtak, jött létre a pesti Immaculata-szobor is a Szervitateri téren a szerviták irányító szorgalmazására. A 18. század első feléből származó pesti szobrok nagyrésze, mint a Szentháromság, szent Lipót, szent Sebestyén, nepomuki szent János nyilvános, köztereken álló szobrai elpusztulván, ez a Mária-szobornú maradt meg beszédesebb hírmondóul az akkori képfaragás szelleméről. És így e szobornú Pest művészettörténetének egyik jellemző dokumentuma abból a korból, amelyben e város szellemi életét úgyszólván kizárólag a katolikus vallás irányította.

Dr. Schoen Arnold.

FORRÁSOK: Pestvárosi levéltár: Belvárosi telekkönyv — 1733. 6. lap. Belvárosi teleklevelek 1718—1750. 116. lap. — Pest város tanácsülési jegyzőkönyvei: 1712 okt. 24., 1716 júl. 31., 1723 május 21., jún. 21., 1725 ápr. 27., aug. 13., 1726 május 21., 1727 márc. 11., 1728 dec. 10., 1747 febr. 6., 1758 márc. 7. — *Intimata a. a.* (1720 jun.) 1412 és (1722 aug.) 1488; — Szfv. Levéltár. Tanácsíratok VII. 897/886.

Diarium . . . I—VII. köt. Kézirat. — Urbarium . . . Kézirat. — Mária-oszlopra vonatkozó iratok, Fasc. II. Pesti szerviták levéltára.

Schmall L.: Budapest közterein álló vallásos jellegű szobrok leírása és története. 1900. Kézirat. Fővárosi Könyvtár.

Emléklapok a budapesti szervita-konvent 200 éves fennállásának örömmünepére. Bpest 1889.

Némethy Lajos: A pesti főtemplom története. Pest 1890. 310. lap.

Budapest egyházi monumentumai (Pest. Hunyadi Mátyás int. Évszám nélkül.)

Schoen A.: A buda-vízivárosi Immaculata-emplék. *A Műbarát* I. évf. 18. szám. 1921.

(Gárdonyi Albert): ASzervita-téri Mária-szobor. *Historia* I. évf. 7—8. szám. 1928.